

DE KLEIN-NEDERLANDSCHE TRADITIE IN ONZE HISTORIOGRAFIE ¹⁾.

De denkbeelden die ik hier zal ontwikkelen heb ik al meer dan eens elders en in andere vorm en ander verband te berde gebracht. Ik wil trachten ze nu nog wat te preciseeren, ze tot mijn eigen voldoening tenminste zoo zuiver mogelijk te stellen, en ik wil dat doen in het bijzonder naar aanleiding van een voordracht, waarin prof. COLENBRANDER mij de eer heeft aangedaan mijn opvattingen ten deze voor de Kon. Academie te kritiseeren. Er is mij uit die voordracht gebleken, dat een nieuwe uiteenzetting van mijn denkbeelden geen overdaad is, want dat ik er totnogtoe niet in geslaagd ben mij in allen deele duidelijk te maken. Ik trek te velde tegen een zekere historische opvatting van de betrekkingen tusschen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden, die door de voornaamste van onze historici totnogtoe gehuldigd is. Maar ik denk er niet aan om hun de eisch te stellen dat zij België, of zelfs de Vlaamsche gewesten alleen, aangenomen (wat natuurlijk ook al niet aangaat) dat men historisch een scherpe lijn tusschen België en Vlaanderen zou kunnen trekken, — dat zij België, of zelfs maar Vlaanderen binnen de vaderlandsche geschiedenis zouden moeten betrekken. In hoofdzaak gaat dus prof. COLENBRANDER's lezing, die hij *Over de grenzen der vaderlandsche geschiedenis* genoemd heeft, langs mij heen. Ik beaam ten volle, dat de feitelijke scheuring in de zestiende eeuw een zoodanige uiteenwijking van Noord- en Zuid-Nederland heeft ten gevolge gehad, een zoodanig verschil in staatkundige en cultureele lotgevallen, dat een vaderlandsche geschiedenis, die beide helften gelijkelijk tot hun recht zou willen

¹⁾ Voordracht gehouden voor de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden op 7 December 1923.

doen komen, na die gebeurtenis in tweeën zou vallen. Wel zou de vaderlandsche-geschiedenis-schrijver die mijn inzicht aanvaardt, anders tegenover het Zuiden staan. Hij zou het zich bewust blijven, waar men het gemeenlijk koelbloedig vergeet. Hij zou het besef hebben van een gemis, een onvolledigheid, en daardoor gedreven zou hij telkens aanraking vinden die door de klein-Nederlandsch-gezinde historicus niet wordt opgemerkt.

Wat ik dus zou willen— ik wil graag erkennen dat ik een te sterke uitdrukking gebruikte toen ik schreef¹⁾ van „de geschiedenis der Noordelijke en der Zuidelijke gewesten als een eenheid behandelen,” en het is die uitdrukking voornamelijk waarop prof. COLENBRANDER de titel van zijn voordracht baseerde — wat ik zou willen, is het besef vernieuwen waarmee de historicus de verhouding van Noord- en Zuid-Nederland beschouwt, en in het bijzonder hem waarschuwen tegen zekere vooropgezette meeningen en gevoelens, een zekere mentaliteit die ik in geen kleineerende zin, maar als een juiste wetenschappelijke kenschetsing klein-Nederlandsch zou willen noemen. Het historisch feit aan de verklaring waarvan die mentaliteit het gemakkelijkst getoetst kan worden, is de scheuring der Nederlanden zelf, de eerste scheuring bedoel ik, die van het einde der zestiende eeuw, en dat feit zal ik vanavond voornamelijk als illustratie gebruiken.

Om met vrucht te spreken is het noodig eerst goede definities te leveren. Wat versta ik onder een klein-Nederlandsche mentaliteit? Het zal misschien niet kwaad zijn te beginnen met te verklaren wat ik *niet* versta onder een *groot*-Nederlandsche mentaliteit. Ik vermoed dat ik het etiket groot-Nederlandsch niet zal kunnen afwijzen, hoezeer ik ook zal trachten in mijn eigen geschiedbeschouwing van vooroordeel vrij te blijven. Maar al wil ik me dan wel groot-Nederlander laten noemen, ik geloof daarom niet, dat Holland en Vlaanderen op dit oogenblik een natie vormen, en of zij in de toekomst ooit nog een natie zullen vormen, weet ik niet. Prof. COLENBRANDER verwijt mij dat ik

¹⁾ In de hier niet herdrukte voorrede tot de Nederlandsche vertaling van mijn Londensche lezingen *Holland and Belgium: Nederland en België*, De Sikkel, Antwerpen, 1921.

in de inleiding tot de Vlaamsche vertaling van een drietal lezingen die ik in 1920 voor een Engelsch gehoor heb gehouden, zeg dat het ontwaakt Vlaamsch besef de Belgische eenheid niet bedreigt, terwijl het toch duidelijk genoeg is, dat heel mijn houding tegenover de kwestie bepaald wordt door de waarneming dat er een nieuwe eenheidstreving tusschen Holland en Vlaanderen bestaat. Ik tel die streving zeker mee. Ik ben evenwel volstrekt niet overtuigd, dat de toekomst aan haar behoort. Het is mogelijk dat Vlaanderen zich binnen België vrij zal ontwikkelen. Waarom zouden wij het niet wenschen? Een irredentistische beweging lijkt mij kort en goed onmogelijk, en uit den booze daarbij. Uit een nieuwe Europeesche crisis zou een vereniging misschien kunnen voortspuiten, maar wie zou er een nieuwe Europeesche crisis voor over hebben! Maar wij kunnen er die eenheidstreving buiten laten. Voldoende is voor mij, dat wie oogen heeft om te zien in deze dagen beleven kan, dat de Pirennistische opvatting van de Belgische geschiedenis, die van onze klein-Nederlandsche het complement is, door de feitelijke ontwikkeling in België wordt gelogenstraft. De Vlamingen zijn ontwaakt, d.w.z. zij beginnen in te zien dat zij van die theorie, die uit de geschiedenis een Belgische natie wil opdiepen, de dupe zouden zijn, dat een Belgische natie enkel bestaan kan op de onderwerping, de ondergeschiktheid van het Vlaamsche deel. België is geen natie, zeker zoo min als Dietsch Groot-Nederland, in weerwil van het staatsverband. Dat feit, dat in de laatste tijd zoo onmiskenbaar geworden is, scheidt de voorwaarde noodig opdat Vlaanderen worde wat het geweest is, n.l. een bloeiende loot van de Dietsche stam, en als dat proces zich werkelijk voltrekt, dan *moet* de houding van Noord-Nederland ten opzichte van Vlaanderen veranderen, of België in stand blijft of niet, want wat die houding nu bepaalt, is niet zoozeer de politieke gescheidenheid als wel de minachting die de Hollander gevoelt voor een verbasterde, verachterde beschaving. Een eigen-gerechtigde minachting die zich om de vraag naar de oorzaken van het cultureel verval van Vlaanderen niet bekommert; maar billijk of niet, een gevoel dat thans de verhouding beheerscht.

Als het echter wegvalt, dan zal de Noord-Nederlander stellig ook behoefte gevoelen om de vraag waarom wij niet tot één natie zijn samengegroeid nog eens te overwegen zonder er de klein-Nederlandsche vooroordeelen mee te vermengen, die tot nog toe de geschiedopvatting mee bepaald hebben.

Klein-Nederlandsch gevoel is dus (volgens mijn definitie) niet slechts het bewustzijn dat het Noord-Nederlandsche volk een natie vormt. Het is een gevoel van exclusivisme ten opzichte van de Zuidelijke Nederlanden. Het is de ontkenning van het feit, dat de potentialiteit bestaan heeft, en misschien nog bestaat, van een groot-Nederlandsche natie.

En zoo komen wij tot een nog heel wat moeilijker definitie. Wat is een natie? Ook prof. COLENBRANDER heeft het zich afgevraagd, en hij antwoordt met RENAN: het is — „avoir fait de grandes choses ensemble, vouloir en faire encore.” — „Aan dezen maatstaf gemeten,” zegt prof. COLENBRANDER, kan de Dietsche natie niet bestaan.” Maar is de maatstaf juist? Mij komt het antwoord op een zoo bij uitstek netelige vraag toch waarlijk al te simplistisch voor. En het is ook veel te zeer door bizondere bedoelingen bepaald om universeele waarde te hebben. Ik kende de aanhaling vóór ik ze in prof. COLENBRANDER's lezing aantrof, maar ik wist niet in welk werk van RENAN ze voorkwam. Toch zocht ik zonder aarzeling onder zijn geschriften van na 1871. Waarom? Omdat het mij zonneklaar leek, dat RENAN aan Elzas-Lotharingen dacht. Inderdaad, *Qu'est-ce qu' une nation* was een voordracht die hij in 1882 aan de Sorbonne heeft gehouden ¹⁾, en de inhoud, al komt er het woord Elzas-Lotharingen niet in voor, bevestigde mijn vermoeden. „Wàt ras, wàt taal!” zegt de Franschman: „samen geschiedenis gemaakt te hebben, samen de Revolutie beleefd te hebben, dat schept tusschen Elzas-Lotharingen en Frankrijk een eenheid waar gij Duitschers part noch deel aan hebt.” Maar wie ziet niet,

¹⁾ Onder mijn gehoor in Leiden waren niet minder dan drie heeren, die mij vertellen konden, dat zij zelf RENAN die lezing hadden hooren houden in 1876 en in Leiden. In RENAN's *Oeuvres Complètes* staat zij vermeld als door mij in de tekst meegedeeld.

dat een formule als deze algemeen toegepast alle ontwikkeling, alle vervorming, alle ontwakking van nationaliteitsgevoel met de ijzeren band van de eenmaal gevestigde staatseenheid zou neerhouden? Italië heeft zich tot een natie gevormd in weerwil van haar. Oostenrijk-Hongarije is uiteengevallen in weerwil van haar. Wij zullen moeten beginnen met te erkennen dat nationaliteitsgevoel zoomin als iets anders in de menselijke geschiedenis een stationnaire grootheid is. Het is een verschijnsel aan gedurige verandering onderhevig onder de inwerking van krachten van zeer verschillende aard. Zoodra wij dat hebben ingezien, gaan wij ons afvragen, niet zoozeer wat een natie is, als wel wat een natie *maakt*.

Hoe ontstaan naties? Wat wekt in volksgroepen het verlangen op samen een staat te vormen? Toch zeker niet het bewustzijn van samen groote dingen gedaan te hebben of het verlangen om er nog meer te doen! Groote daden verrichten, dat is de kroon op een reeds ver gevorderde ontwikkeling. Het wijdt haar, het bevestigt haar. Maar de oorsprongen van het samenkomen liggen elders. (RENAN zelf somt vijf factoren op, die gewoonlijk worden aangevoerd als wat een natie maakt. Ras, taal, godsdienst, geografische omstandigheden, economische belangen. Geen van die alle, merkt hij telkens op, levert de oplossing van het probleem. „L'homme n'est l'esclave ni de sa race, ni de sa langue.” En hij heeft zeker gelijk. Maar als hij zegt, „la langue invite à se réunir, elle n'y force pas,” dan heeft hij m.i. alles toegegeven.) Geen van zijn vijf oorzaken is onder alle omstandigheden en alleen beslissend, zeer juist. Evenmin, zou ik zeggen, als zijn zesde, die hij op het laatst voor alle in de plaats schijnt te willen schuiven: de invloed van een gemeenschappelijke geschiedenis. Maar als men de oorsprongen van naties nagaat, als men opspoort om wat redenen nationaliteitsgevoel zich tegen een of ander staatsverband aankant, dan kan men toch geen van zessen missen, en meer dan dat, men kan een zekere rangorde van belangrijkheid onder hen vaststellen. Geen die voor alle eeuwen geldt! Godsdienst b.v. is van oneindig minder belang geworden als natievormende factor dan het eenmaal was.

Taalgemeenschap en geografisch verband zijn, naar het mij wil voorkomen, de twee factoren die gemeenlijk de doorslag gegeven hebben en nog geven. (Ik wil dit nog anders stellen, en niet meer van een rangorde spreken, want er is ongelijkheid.)

Een natie, d.w.z. een volksgemeenschap bezielde van de begeerte om een politieke eenheid te vormen, is een betrekkelijk modern begrip. Het wordt teweeggebracht (door historische werking op de grondstof van een taalgroep, wanneer die tenminste geografisch niet gescheiden is. In het normale, ideale geval zullen de factoren van godsdienst, handelsbelangen, roemrijke geschiedenis (laat ons erkennen dat dit laatste doorgaans niet meer dan een romantische voorstelling is van het begrip staatseenheid, dat in de meeste gevallen aanvankelijk een dynastiek karakter heeft gedragen), — die factoren zullen tot de bewustwording en organisatie van de natie over heel het taalgebied leiden. Normale, ideale gevallen zijn in de veelvormige, grillige geschiedenis der menschheid zeldzaam. Deze drie laatste factoren, die men als de historische kan samenvatten, werken gewoonlijk wat lukraak. Zij schieten over het doel heen, of belemmeren het bereiken ervan. Zij werken mee of werken tegen. Oneindig veel combinaties zijn mogelijk, en nog steeds verglijden en verschuiven de grenzen van nationale bewustheid onder de invloed van hun rusteloze werking. [Maar de „invitation“ van taaleenheid, om met RENAN te spreken, „a standing invitation“ om zoo te zeggen, een duurzame factor, waar al de andere op de geografische na door de loop der geschiedenis bepaald worden, verzwakt of versterkt of zelfs in een andere richting omgezet,] de factor van taaleenheid doet zich op den duur meer en meer gelden en de naties breiden zich meer en meer uit over heel hun taalgebied ¹⁾. Frankrijk is ons allen in die

¹⁾ Volstrekt duurzaam is de taalfactor natuurlijk niet. [Ik roer verderop het geval van] Frankrijk aan, dat taalverscheidenheid door de staatsmacht vereffent. Daar wint de politieke factor het dus, en dat is een verschijnsel dat op een aantal plaatsen in Europa valt te constateeren. Soms helpt de geografische factor de politieke tegen de taalfactor: b.v. in Groot-Brittanje.

ontwikkeling vóór geweest. LODEWIJK XI zei al in 1477 tot de inwoners van Quesnoy in Henegouwen: „Vous autres Wallons, vous parlez français, il vous faut un prince de France, non pas un Allemand” ¹⁾). HENDRIK IV verhief het al tot een systeem. „Il estoit raisonnable,” zei hij tot de afgevaardigden van de juist verworven gebieden van la Bresse en Gex in 1601, „que puisque vous parlez naturellement le françois, vous fussiez sujets à un roy de France. Je veux bien que la langue espagnole demeure à l’Espagnol, l’allemande à l’Allemand, mais toute la françoise doit estre à moy” ²⁾). De geschiedenis heeft Frankrijk, vroeg bij de hand en machtig als het geweest is, nog altijd niet toegelaten om „toute la langue française” te vereenigen. Daartegenover heeft het groote Fransche blok taaloneffenheden uitgewischt, en sleept nog groepen met zich mee, waarvan de taalverscheidenheid al zwakker weerstand biedt. Maar de Fransche taal is er niet minder de grondslag van de Fransche nationaliteit om. En wij behoeven maar om ons heen te zien in het Europa van na de oorlog om waar te nemen, hoe krachtig nog in onze dagen op de invitatie van taaleenheid gereageerd wordt. Heel Midden-Europa is op die basis gereorganiseerd.

[Kan men dan, toepassend op ons geval, niet beginnen met aan onze historici de eisch te stellen, dat zij niet wat nu reeds eeuwen bestaan heeft zonder meer als normaal zullen aannemen, dat zij integendeel het bestaan van een probleem zullen erkennen en zich afvragen: „Dit is vreemd. Waarom hebben die algemeene natievormende factoren van taalgemeenschap en geografische eenheid in het geval van de Dietsche Nederlanden niet kunnen doorwerken? Wat is de stoornis geweest?”

[Iedereen weet, dat onze historici over 't algemeen zoo niet tegenover het geval staan. Gewoonlijk zien zij niet eens, dat er iets gebeurd is dat verklaring behoeft, als zij de scheuring behandelen. Het leidt immers alles tot de toestand waarin zij zoo vast zitten, dat zij zich niet kunnen voorstellen dat het

¹⁾ GUIZOT, *Histoire de France*, II, blz. 432.

²⁾ SOREL, *L'Europe et la Révolution française*, I, blz. 271.

anders had kunnen loopen. Van GROTIUS die kalmweg schrijft, als hij aan de scheuring toe is, dat de Noordelijke met de Zuidelijke Nederlanden niets gemeen hadden dan hun haat tegen de Spanjaarden, tot FRUIN, BLOK, COLENBRANDER, GOSSES en JAPIKSE toe, vinden zij de scheuring natuurlijk, onvermijdelijk, gelukkig, met dat eigenaardig blijmoedig fatalisme van de geschiedbeschouwer die tevreden is met zijn land en zijn volk en aan het verleden enkel de bevestiging vraagt van zijn tevredenheid. Ik zal u straks een paar uitspraken van enkelen van die moderne schrijvers voorleggen om ze wat nader te bekijken en aan te toonen hoe ze voortkomen, niet uit het onbevangen historisch oordeel, maar uit een positieve klein-Nederlandsche mentaliteit. Laat ons een oogenblik trachten om ons van onze kennis van de latere ontwikkeling van de Nederlanden los te maken.

Ik maak me sterk dat als men een modern Europeesch historicus, een man met dezelfde algemeene opvattingen en ervaringen als wij allen, de Nederlanden kon voorstellen zooals zij waren in het jaar 1567, en men kon meteen door de een of andere bezweringsformule bewerkstelligen dat hij niets afwist van wat er na dat jaar met hen gebeurd was, — ik maak me sterk dat hij geen scheuring zooals die ten slotte heeft plaats gegrepen zou voorzien. Wat zou hij voor oogen krijgen? Particularisme, provincialisme, zwak eenheidsbesef ongetwijfeld; maar hoe stond het met Duitschland in diezelfde tijd, hoe met Italië, met Engeland en Schotland? Onze historicus zou meenen dat de hoofdfactoren van taal en geografie voldoende aanwezig waren om het reeds gegeven staatsverband, hoe los toen ook nog, te helpen tot natievorming. Hij zou er veel teekenen van bespeuren. Cultureel gemeenschapsbesef zou hij misschien sterker vinden dan politiek, maar hij zou opmerken hoe de oppositiebeweging tegen de vreemde overheersching al de gewesten gelijkelijk beroerde, in haar godsdienstig maar vooral ook in haar politiek karakter, en hij zou bedenken hoe uitnemend geschikt zoo'n beweging worden kon om het proces te verhaasten. Zeker zou hij wel een zwaar hoofd hebben in de toekomst van

de Waalsche gewesten, wier natuurlijke affiniteit met Frankrijk hem niet ontgaan zou. Hij zou opmerken dat de dynastieke schepping lang maar zoo niet in een nationale om te zetten zou zijn. Maar dat een scheidingslijn zou gaan loopen dwars tusschen de Dietsche gewesten door? Neen! Waar zou hij een voorgevoel op hebben moeten baseeren, dat Holland en Zeeland eer met de Oostelijke en Noordoostelijke gewesten dan met Vlaanderen en Brabant tot een natie samengroeien zouden? Wat taal en cultuur betreft, was er zeker heel wat minder gemeenschap tusschen Holland en Gelderland dan tusschen Holland en Brabant;¹⁾ de Boergondische traditie bond Holland en Zeeland ook veel meer aan het Zuiden. Trek over de kaart van 1567 de grenslijn die wij nu sinds eeuwen kennen, en gij kunt er zeker van zijn, dat zij aan onze betooverde Europeesche historicus volslagen onbegrijpelijk zou voorkomen.

En hij zou ze zelfs niet zoo spoedig gaan verwachten, als men hem geleidelijk van de gebeurtenissen na 1567 op de hoogte bracht. De afzonderlijke opstand van Holland en Zeeland in 1572 sloot klaarblijkelijk gevaren in zich voor de eenheid der Nederlanden. Maar de uitkomst, dat er een evenwicht gehandhaafd zou blijven tusschen een bevrijd gedeelte om de Hollandsche kern en een opnieuw onderworpen gedeelte ten Zuiden van de groote rivieren, zou hem toch nog lang verborgen blijven. Waarom zou de Pacificatie van Gent niet de inleiding tot een volledige bevrijding kunnen worden? Waarom zouden, toen verdeeldheid en hulpeloosheid die kans al verder deden terugwijken, de Spaansche veroveringen niet tot hun einddoel raken? Daar zag het in 1587 zeker meer naar uit dan dat PARMA opeens in zijn successen gestuit en langzamerhand weer halverwege teruggedrongen zou worden. Verdeeldheid zeg ik, en ik wil er aan toevoegen zelfzucht, gebrek aan offervaardigheid. Zou onze historicus daaruit kunnen afleiden, dat de Dietsche landen toch van alle eeuwigheid aan tot tweeheid waren voorbestemd?

¹⁾ Zie hierover Prof. J. W. MULLER's Leidsche inaugureele rede *Over Nederlandsch volksbesef en taalbesef* (1915)

Ik kom op die vraag terug, maar wil hier slechts de wedervraag stellen of die verdeeldheid soms alleen van het Zuiden naar het Noorden of van het Noorden naar het Zuiden werkte? Of als men meent dat Vlaanderen en Brabant zich door hun gedrag de Dietsche vrijheid onwaardig maakten, wat men dan denkt van Groningen of Gelderland? en of men de koppigheid van Holland en Zeeland soms alleen aan hun ingeboren heldenmoed of aan hun voorgevoel van een nationale leidersrol, en niet aan hun ligging achter de groote rivieren moet toeschrijven?

Laat mij u eindelijk mijn eigen antwoord geven op de vraag wat dan de oorzaken van de gedeeltelijke mislukking van de opstand, van de scheuring der Nederlanden geweest zijn. De doorslaggevende factor was het toeval van de oorlog, het beleid van Parma, op een bepaald oogenblik gestuit door Philips II's inmenging in de Fransche zaken. Een factor van buiten dus. De Dietsche natie heeft zich niet kunnen vormen, omdat zij niet aan zichzelf overgelaten is geweest. Het is, kortom, de tragedie van een kleine stam, gedurig belemmerd door de grooten.

Een tragedie? Ja, want wat eens het beste deel van de Nederlandsche stam was, is eeuwen lang in verval geweest en op den duur half verfranscht geraakt, half voor onze gemeenschappelijke cultuur verloren, en het is moeilijk aan te nemen dat het niet grooter weerstandsvermogen getoond zou hebben als het met het Noorden vereenigd was gebleven. Er is alle hoop dat veel teruggewonnen zal worden. Maar er is ook blijvend verlies geleden. Brussel, eens een Nederlandsche stad zoo goed als Leiden of Amsterdam, is, houd ik er voor, niet meer voor volslagen verfransching te redden. Als men bedenkt, dat er geen andere stad van die beteekenis in heel West-Europa te vinden is, die in de laatste eeuw haar taal veranderd heeft, dan is dat een tamelijk vernederend verschijnsel voor allen die onze taal spreken. Fransch Vlaanderen is even reddeloos als Brussel.

De sterke, door traditie en staat geschraagde natie assimileert zich daar een andersoortige grondstof, wier weerstandvermogen door scheiding van de hoofdmassa gering is.

meest. De meeste Hollanders evenwel voelen geen vernedering, voelen geen tragedie. Dat komt omdat hun klein-Nederlandsch nationaliteitsgevoel, hoezeer het zichzelf ook overleefd mag hebben, nog steeds krachtig genoeg is om hen voor alles wat buiten de landsgrenzen gebeurt immuun te maken. Dat klein-Nederlandsch nationaliteitsgevoel is zelf een gevolg van de scheuring en haar omstandigheden. Het is een interessant historisch verschijnsel, waarvan de oorzaken niet moeilijk aan te geven zijn. De verenging van het gevoel dat onder normale omstandigheden heel het Dietsche taalgebied zou hebben bestreken, is door de loop van de geschiedenis teweeggebracht. RENAN'S zesde factor, het samen opbouwen van een glorierijke traditie, heeft er een ongewoon groot aandeel bij gehad en het is dus geen wonder, dat RENAN'S uitspraak inslaat bij hen die nog geheel onder de ban van die verenging staan. Laat ons eens nagaan, hoe het met ons nationaliteitsgevoel gevaren is sedert de revolutie van de 16e eeuw.

Toen die uitbrak, waren er, zei ik, de teekenen van een groeiend algemeen Nederlandsch nationaliteitsbesef. (Prof. HUIZINGA heeft in een Gidsartikel van 1912 laten zien, hoe de oorspronkelijke zuiver dynastieke Boergondische gedachte na de katastrofe van 1477, toen het stamland zelf terugviel aan Frankrijk, zich aan de veranderde toestand begon aan te passen, hoe de Dietsche gewesten er nu de voornaamste inhoud van gingen vormen.) Toen de dynastie onder KAREL V, maar vooral onder PHILIPS II, een geheel on-Nederlandsche koers insloeg, toen moest de Nederlandsche gedachte er zich los van maken, ja er zich tegen keeren. En dat deed zij. De Staten in Brussel voelden het belang van samenblijven. WILLEM VAN ORANJE was niet zonder medestanders, die evenals hij de scheuring voelden als een ramp, als een ineenstorten van hun ideaal. Maar het was nog lang geen volgroeid nationaliteitsgevoel, dat de massa krachtig had kunnen meesleepen. De taak van samenwerken was zwaar voor de provinciale lichamen, op wie het nu aankwam, en die altijd de bolwerken van particularisme waren geweest. De Hollanders waren volmaakt tevreden met hun eigen

vrijheid en wonderbaarlijke welvaart. Hoe konden zij mislukking gevoelen, toen zij juist met volle zeilen de roemrijke onafhankelijkheid van de Republiek der Zeven Provinciën binnenstevenden! De groot-Nederlandsche nationaliteit ging onder, nog vóór ze goed en wel geboren was. Niemand had tijd om haar te be-weenen. De Zuid-Nederlandsche ballingen gedachten haar nog het langst. Maar in het tweede geslacht waren zij opgegaan in hun nieuwe omgeving en ondertusshen was het Noorden (mee door hun invloed!) niet alleen vrij en roemrijk en welvarend, maar Protestant geworden, en het Zuiden niet alleen onderworpen en vervallen, maar Katholiek. Het Noord-Nederlandsch nationaliteitsgevoel, tienmaal intenser dan het groot-Nederlandsch ooit geweest was, dank zij het samen doen van groote daden, werd gedrenkt in strijdbaar Protestantisme bovendien. Handelsbelangen kwamen er nog bij om een uitbreiding over het heele taalgebied ongewenscht te doen voorkomen. Al de factoren, die ik als tijdelijk en wisselend heb gekenschetst, de historische factoren als onderscheiden van de ethnografische, werden door de gang van zaken, d.w.z. door het gewelddadig ingrijpen van de Spanjaarden, door gebeurtenissen waaraan aanleg en innerlijke lotsbestemming van de Nederlandsche volken volslagen vreemd waren, — de historische factoren werden daardoor opeens hevig gestimuleerd en alle in oppositie met de groot-Nederlandsche eenheid gebracht. Wat een abnormale toestand dat was, kunnen wij nu gemakkelijk inzien, nu die factoren grootendeels uitgewerkt hebben en de traditie enkel nog op haar eigen kracht doorrolt. De Protestantsche basis van de Noord-Nederlandsche nationaliteit is in de laatste tijd bedenkelijk weggekruimeld, zoowel door het verzwakken van Protestantsche strijdbaarheid, als door het herwonnen zelfvertrouwen van onze Katholieken. Er bestaat nog rivaliteit tusschen onze havens en Antwerpen, maar aangezien wij toch Antwerpen niet meer van de zee kunnen afsluiten, aangezien wij toch de Zuidelijke Nederlanden niet meer als een economisch wingewest kunnen behandelen, heeft die rivaliteit met natievorming zoo min meer te maken als die tusschen Hamburg en

Bremen of die tusschen Amsterdam en Rotterdam. Wat de groote daden betreft, die wij samen verricht hebben, ik zou geen Hollander en geen historicus moeten zijn, als ze mij onverschillig lieten, maar zij zijn allengs lang geleden, met den dag langer, en nieuwe zie ik niet in 't verschiet. Dit zijn de redenen waarom ik durf zeggen dat de klein-Nederlandsche traditie zich overleefd heeft. De schittering van het succes, die in de 17e eeuw de scheuring kon doen vergeten, is uitgedoofd. De intensiteit van toen kon niet altijd duren en wij voelen nu, wat een schade aan nationaal leven, aan rijkdom en veelvormigheid van cultuur de inkrimping van het grondgebied beteekent. Dat voel ik tenminste. De negentiende eeuw beleefde nog een opflikkering van klein-Neerlandisme onder de invloed van de mislukking der hereeniging. De intellectueelen gevoelden dat zoo goed als het volk. Het Protestantisme telde toen nog terdege mee. De romantiek hield de groote daden van het Noord-Nederlandsche voorgeslacht veel levendiger voor de verbeelding van het publiek dan nu het geval is.

En onder de indruk van die stemming beschouwen ook de historici de scheuring van de 16e eeuw en de verhouding tusschen Noord en Zuid. Gij zult misschien bij uzelf denken, dat ik nu wel zeggen kan, dat hun interpretatie van de feiten uit een gemoedstoestand, een mentaliteit, voorkomt, maar dat het aan mij staat dat te bewijzen. Ik zal mijn best doen, maar ik zal tevens me beperken en niet meer dan twee bepaalde uitingen van moderne schrijvers als staaltjes van heel de soort in bijzonderheden bespreken met de bedoeling er de objectieve onhoudbaarheid van aan te toonen. Ik heb nog een stuk of wat voorbeelden vermeld en behandeld in een lezing die ik voor een paar jaar op het Vlaamsch Philologencongres te Mechelen gehouden heb en die in de *Handelingen* van dat congres staat afgedrukt ¹⁾.

¹⁾ *Hiervóór* herdrukt Op het eind van 1921 hield Prof. BLOK een lezing voor Delftsche studenten (onder de auspiciën van het Algemeen Nederlandsch Verbond!) waarin hij van de verhouding tusschen Nederland en Vlaanderen een historisch overzicht gaf met de bedoeling aan te toonen hoe verschillend zij altijd geweest waren en hoe de

Daar is ten eerste FRUIN. In zijn *Tien jaren* zegt FRUIN, als hij tot het eind van zijn verhaal genaderd is:

„Geen voorbijgaand misverstand had de scheuring teweeggebracht, maar een diepgeworteld verschil tusschen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden, in afkomst, in volksaard, in geschiedenis, in godsdienst, in regeeringsvorm, in maatschappelijke toestand.”

Ik weet niet hoe het u gaat, maar ik vind dit een ontstellende uitspraak. Ik vraag mij vruchteloos af, wat FRUIN met het meerendeel van die opgesomde verschillen bedoeld kan hebben. *Afkomst?* Ja als hij de Walen op het oog heeft, maar het gaat hier toch in de eerste plaats om Vlaanderen en Brabant. En die waren wat afkomst aangaat, nader aan Holland en Zeeland verwant, dan Holland en Zeeland aan Friesland en Groningen. *Volksaard*, — ach, dat is zulk een moeilijk te schatten grootheid en ik kan nergens elders waarnemen, dat die natievorming geholpen of in de weg gestaan heeft. Hoe verschillend is de volksaard van Sicilianen en Piemonteezen, van Provençalen en Normandiërs, van Beieren en Brandenburgers, van West-countrymen en Yorkshiremen, van de inwoners van Virginia en New England. Heeft dat het tot stand komen van een Italiaansche, een Fransche, een Duitsche, een Engelsche, een Amerikaansche natie belet? Maken zulke verschillen juist niet de rijkdom van

latere uiteenwijking in de oudere geschiedenis reeds opgesloten lag. Verslag in *Neerlandia* van Januari 1922; een kritiek erop van mijn hand in het volgend nummer. Op 1 April 1922, bij gelegenheid van de 250-jarige herdenkingsdag van de inneming van Den Briel, verscheen de *N. R. C.* met een hoofdartikel van een niet moeilijk te herkennen en zeer bekwame hand, waarin niet alleen over de bevrijding van het Noorden, maar ook over het mislukken van de bevrijding van het Zuiden gejuicht werd. Sedert 1572, wordt in dat artikel gezegd, bestond er boven de groote rivieren een kleine eigen natie. De poging van 1576 om gezamenlijk met al de Nederl. gewesten tegen de Spanjaard front te maken is daarom „een probeersel” volgens de schrijver, dat tot mislukken gedoemd was. Alles is volgens hem gegaan zooals het moest gaan en zooals het behoorde te gaan. „Onze kleinheid aan te klagen is in onze natie zelfschennis: zij was haar tegelijk wet en kroon.” M.a.w., het kon niet anders en het is goed zoo.

Colenbrander

een nationale cultuur uit? *Geschiedenis, regeeringsvorm, maatschappelijke toestand*. Dat is mij alles even mysterieus. Ik zie op die gebieden verschillen van gewest tot gewest, maar geen verschil van Noord tot Zuid, dat iets tot de scheuring zou hebben bijgedragen. Dat de scheuring zulke verschillen *veroorzaakt* heeft, ja dat wil ik graag toegeven, maar dan schiet er dus niets anders over dan FRUIN te verwijten, dat hij oorzaak en gevolg verwart, dat hij het heden, zijn heden, — hij schreef in 1858, toen de tweede scheuring de menschen nog versch in 't geheugen lag, — dat hij zijn heden beschrijft in plaats van 't verleden. En inderdaad, hij noemt ook nog *godsdienst* als een van de factoren, die de scheuring teweeggebracht hebben, verschil in godsdienst! en toch, hoe is het mogelijk over het hoofd te zien, dat ook dat diepgaande verschil tusschen de Protestantsche Republiek en de Katholieke Spaansche en Oostenrijksche Nederlanden een *gevolg* is geweest van de scheuring in plaats van haar te *veroorzaken*! Natuurlijk is de godsdienstkwestie wel een storende factor geweest in de strijd tegen Spanje. De verdeeldheid tusschen Katholiek en Protestant vooral in het Zuiden, maar ook in het Oosten, verzwakte het weerstandvermogen van de rebellen, en als religieuze ijver in die eeuw met nationale gevoelens in botsing kwam, won hij strijk en zet. Maar dat is heel iets anders dan dat er in godsdienstig opzicht tusschen het Noorden en het Zuiden zoo'n verschil was, dat een scheuring wel niet kon uitblijven. Wij weten immers allen, dat het Calvinisme het eerst in de Zuidelijke Nederlanden is binnengedrongen. Wij weten, dat het door ALVA te vuur en te zwaard is uitgeroeid in de Waalsche. 't Waren dan ook de Waalsche gewesten die na de Pacificatie van Gent het eerst vrijwillig zich weer bij de Spaansche landvoogd hebben aangesloten. Maar in Vlaanderen en Brabant waren de Calvinisten toen niet zooveel minder sterk dan in Holland en Zeeland, al hadden zij daar sinds 1572 een veel beter kans gehad om zich van de politieke macht meester te maken en zich te consolideeren. In geen geval had het Calvinisme meer ingang gevonden in onze Oostelijke gewesten dan in de Zuidelijke. Pas toen de scheiding een vol-

dingen feit geworden was, werd er tusschen de godsdiensten een grenslijn van Oost naar West getrokken. De Protestanten die uit het Zuiden gebannen werden, versterkten het Protestantisme in het Noorden en tegelijk deed de staatsmacht in het Noorden, schoon minder krachtig dan die in het Zuiden, het hare om de bevolkingen aan de tot heerschappij gekomen kerk te assimileeren.

Zoo is het gegaan, en dan noemt FRUIN verschil van godsdienst als een van de oorzaken waarom een Nederlandsche eenheid tot mislukken gedoemd was! En die voorstelling, die zoo goed aansluit bij de toestand die wij uit eigen aanschouwing kennen, heeft opgang gemaakt. Valsch als ze is, ze lijkt zoo' natuurlijk voor wie onwillekeurig aan Holland het begrip Protestant en aan Vlaanderen het begrip Katholiek verbindt. Gij zult haar bij tal van schrijvers aantreffen, 't zij duidelijk uitgesproken, 't zij stilzwijgend aangenomen. En als gij er met de beschaafde leek over praat, zult gij er altijd weer op stuiten. De historici die die voorstelling uitwerken, doen niets anders dan historische vorm geven aan de half bewuste, uiteraard klein-Nederlandsche opvattingen van ons Hollandsch publiek.

Ook bij prof. COLENBRANDER vinden we die stelling terug. Maar zijn geval verschilt van dat van de meeste anderen, die zich in het vraagstuk dat mij nu bezig houdt nooit ernstig verdiept hebben. Wat men bij hen aantreft, zijn enkel obiter dicta, waarin zij de grond van hun klein-Nederlandsche gedachten als 't ware argeloos bloot leggen. COLENBRANDER daarentegen heeft met het probleem geworsteld en al zie ik hem beheerscht door dezelfde dwaling, hij beredeneert ze veel subtieler. Ik zei zoo straks al, dat de klein-Nederlandsche geschiedopvatting haar complement vindt in de Belgicistische of Pirennistische. COLENBRANDER heeft indertijd zijn boekje *De Belgische Omwenteling* geschreven onder de indruk van PIRENNE's eerste deel. Wilde PIRENNE laten zien, hoe de Waalsche en Vlaamsche gewesten van oudsher door een innerlijke drang gedreven werden, in weerwil van hun taalverschil, om samen de Belgische natie te gaan vormen, COLENBRANDER wilde die voorstelling aan-

vullen door ons te vertoonen hoe eenzelfde innerlijke drang de Noord-Nederlandsche gewesten van de Vlaamsch-Brabantsche groep wegdreef in weerwil van taalgemeenschap. Hij tracht dus in zijn boekje een continu verschil in aanleg en in cultuur tusschen Noord-Nederland, of laat mij liever zeggen Holland, en Vlaanderen en Brabant aan te wijzen. Zoo past het geheel in zijn systeem om het godsdienstverschil, dat in de moderne tijd alle verschillen tusschen de twee deelen van de Nederlandsche stam is gaan beheerschen, daarmee in verband te brengen, het er uit af te leiden. Nu weet hij natuurlijk heel goed, dat de Zuid-Nederlanders ons in het Calvinisme zijn voorgegaan. Ziehier hoe hij het aanlegt. „Het is,” zegt hij, „weer een geschiedenis van Vlaamsche ontvlambaarheid en actie, van Hollandsche stugheid en rust. Het ondiepe water wordt het felst bewogen, maar de hooge golven die er gaan breken ook het eerst.” Gij moet niet denken dat ik COLENBRANDER'S beschouwingen over de verschillen tusschen de middeleeuwsche cultuur van Holland en die van de Zuidelijke gewesten niet over 't geheel aanvaarden kan. Ik zie zelf volstrekt geen gelijk- en gelijkvormigheid. Alleen de conclusies die hij eruit trekt, die lijken mij van een historisch standpunt uit volstrekt niet te rechtvaardigen. Het klinkt ons Hollanders natuurlijk heel aangenaam in de ooren onszelf als „stug en rustig” en als „diep” te hooren beschrijven. Maar past het ons niet ons te herinneren, hoezeer wij bij het aan den dag leggen van die voortreffelijke eigenschappen in de 16e eeuw geholpen zijn door de omstandigheden? Vóór wij kunnen aannemen, dat het onze innerlijkste geaardheid is, die ons Calvinist gemaakt en gehouden heeft, moeten wij toch allerlei netelige tegenwerpingen vermijden. Bijvoorbeeld of wij nog wel Calvinist zijn, ja zelfs of wij het wel ooit geweest zijn, of niet veel meer de sterke en taaie tegenstand tegen een echt Calvinistische overheersching vóór alles typisch is voor onze cultuur en onze samenleving in de tijd van de Republiek? Moeten wij niet bedenken, dat de Vlaamsche vluchtelingen in ons midden tot de stugste, steilste Calvinisten behoorden? Diemensen zijn met geweld uit hun eigen streek verdreven, die het voordeel

niet had van achter groote rivieren te liggen. Is het dan niet een beetje onbillijk, en een beetje het gevolg van Hollandsche zelfingenomenheid, om het Vlaamsche volk een ondiep water te noemen omdat het ten slotte weer Katholiek is geworden?

Mij dunkt trouwens dat heel het beginsel om de houding van verschillende volken ten opzichte van de hervorming in verband te brengen met hun aard en aanleg aan de ernstigste bedenking onderhevig is. Men leze nog maar eens na, wat TAINÉ in zijn *Histoire de la littérature anglaise* beweert over de Engelsche volksaard en de Puriteinen, schitterende bladzijden, want zulke theorieën leenen zich tot meesleepende behandeling door een schrijfkunstenaar, maar voor al wie Engeland en de Engelschen van nabij kent, zoo hopeloos valsch en ernaast. Ga ook eens na, hoe de Calvinisten precies over Europa verbreed zijn geweest. In de 17e eeuw, toen die kwesties tot rust gekomen waren en alleen de koppige, gewelddadige politiek van een despoot als LODEWIJK XIV er nog beweging in zou brengen, toen zaten er Calvinistische volksgroepen voornamelijk in Schotland, in Noord-Nederland, in de Palts, in Zuid-Frankrijk, in Zwitserland en in Hongarije. Is die opsomming al niet voldoende om te doen betwijfelen, of volksaard er wel iets mee te maken had?

Ik heb over deze kwestie wat uitgebreid, maar mijn houding is in beginsel dezelfde tegenover heel de klein-Nederlandsche historische methode. Want er is een methode. Prof. COLENBRANDER heeft ze in zijn gelegenheidsboekje van 1905 het volledigst en het stelligst toegepast, maar ze is vóór en na hem vele malen gehanteerd, zij het vaak misschien onbewust. Men zoekt naar alle bewijzen van verschil op het gebied van beschaving, volksaanleg, politieke tendenties, die er vóór de opstand maar te vinden zijn, in het bijzonder tusschen Holland en Zeeland en Vlaanderen en Brabant, ook naar alle bewijzen van slechte verstandhouding gedurende de opstand, zwakheid van de Zuidelijke gewesten, onwil van Holland en Zeeland om hen te hulp te komen, en men geeft dan te verstaan zoo men niet ronduit zegt, dat er dus blijkbaar al vanouds een zoo sterke centrifugale kracht in de Nederlanden zat, dat iedere poging

om ze in één staat te vereenigen al van te voren gedoemd was te mislukken. Er zijn gevallen waarin het mij voorkomt dat er zoo ijverig gezocht is, dat men tamelijk onwezenlijke dingen heeft gevonden. Maar over het algemeen neem ik de voorstelling der feiten zooals men ze in zulke betoogen vindt, grif aan. Mijn bezwaar is slechts, dat zulke feiten altijd dienst moeten doen om een klein-Nederlandsche theorie te schragen, waar zij, als men ze op de keper beschouwt, niets af of toe aan doen.

Zeker, er zijn verschillen bij de vleet aan te wijzen, er waren centrifugale tendenties in overvloed. De middeleeuwen waren een tijd van oneindige verscheidenheid, van weerbarstig particularisme. Maar dat waren zij niet alleen bij ons, dat waren ze overal. Prof. COLENBRANDER geeft in zijn *Belgische Omwenteling* een beschouwing over het verschil tusschen de Hollandsche primitieven, GEERTGEN TOT ST. JANS in 't bizonder, en de Vlaamsche, waarin men het latere contrast tusschen REMBRANDT en RUBENS al voorvoelen kan. Ik heb bij een vorige gelegenheid al eens opgemerkt dat het constateeren van zoo'n feit geheel buiten de kwestie van de potentialiteit van een groot-Nederlandsche natie omgaat. Zulke verschillen vindt men immers ook tusschen de onderscheidene plaatselijke schilderscholen in Italië, en dat heeft de Italianen niet belet een nationale eenheid te gaan vormen. Daarop antwoordt prof. COLENBRANDER nu, dat het inderdaad dwaas zou zijn als wij Nederlanders van boven en beneden de Moerdijk, „zoo wij ooit aandrift mochten gevoelen tot een innige staatkundige vereeniging,” ons daar op het beslissend oogenblik van lieten afleiden door een veldgeschrei: „GEERTGEN tegen VAN DER WEYDEN!” Maar, zoo laat hij er ongeveer op volgen, „dat is ook nooit mijn stelling geweest. Ik vraag alleen: kan er verband bestaan tusschen het verschil in geestelijke aanleg tusschen Noord en Zuid en het onloochenbare feit, dat die beiden felle aandrift tot innige staatkundige vereeniging nooit ofte nimmer hebben gevoeld?”

Welnu, in de eerste plaats blijft het dan toch opmerkelijk dat, zooals ik al opmerkte, soortgelijke verschillen in geestelijke aanleg in de boezem van andere volksverwantschappen staat-

kundige eenwording niet in de weg gestaan hebben. Wanneer het aankomt op het schatten van de beteekenis van zulke factoren, zijn historische parallellen toch een niet te versmaden hulp. En nu is het een onweersprekelijk feit, dat in andere gevallen geografie en taalgemeenschap wel weg hebben geweten met verschillen in geestelijke aanleg, zelfs met oude politieke veetes, met traditioneele vijandschap. De kwestie verdient nadere beschouwing. Laat mij u eens twee voorbeelden geven.

In 1760, geen twintig jaar vóór de onafhankelijkheidsoorlog, schreef een Engelsch reiziger het volgende over de verschillen tusschen de Amerikaansche koloniën ¹⁾:

„Fire and water are not more heterogeneous than the different colonies in North America. Nothing can exceed the jealousy and emulation which they possess in regard to each other.” Hij geeft dan voorbeelden, merkwaardig genoeg niet eens tusschen Nieuw-Engeland en de Midden-Koloniën, of tusschen die beide en de Plantage-Koloniën, maar van Noordelijke en Midden-Koloniën onderling. Dan: „In short, such is the difference of character, of manners, of religion, of interest in the different colonies that I think were they left to themselves, there would soon be a civil war from one end of the continent to the other.” Een zelfstandig en vereenigd Amerika leek deze waarnemer eenvoudig onbestaanbaar.

Nog een voorbeeld. In 1814 was het een van de groote grieven tegen de vredemakers van Weenen, dat Genua, van ouds een republiek, ingelijfd werd bij Savoye-Piemont, hetzelfde Savoye nietwaar, dat een generatie later de vaandeldrager van het Italiaansche nationalisme tegen de vreemdeling zou worden. Een van de radicalen die CASTLEREAGH in die dagen aanvielen om zijn aandeel in de politiek van Weenen, verhieft dat typische geval van onvruchtbaar particularisme zelfs tot een eeuwige wet in de samenleving der volken. Een annexatie als deze,

¹⁾ Aangehaald bij LECKY, *History of England in the eighteenth century* VI, blz. 12.

roept hij uit in het parlement ¹⁾, „is most of all culpable, it becomes altogether atrocious and inhuman, where the antipathy was not the feeling of the moment, or the prejudice of the day, but a profound sentiment of hereditary repugnance and aversion . . . Such is the repugnance of the Genoese to a union with Piedmont, and such is commonly the peculiar horror which high-minded nations feel for the yoke of their immediate neighbours.” Welk een gloeiende verontwaardiging nietwaar? En toch, wie denkt er heden nog aan de rivaliteit van Genua en Piemont!

Al die particularismes zijn bezweken voor de eenmakende, de centripetale krachten, waarvan volksverwantschappen bezielde zijn. Maar, zal prof. COLENBRANDER zeggen, gij vermijdt een rechtstreeksch antwoord op mijn vraag. Blijkbaar hebben verschillen in aanleg en particularistische veetes de wording van een Italiaansche en een Amerikaansche natie niet in de weg gestaan. Maar als wij nu voor oogen zien dat Noord- en Zuid-Nederland, anders dan die volken, nooit een felle aandrang tot vereeniging hebben gevoeld, is het dan te ver gezocht om daar de ontwijfelbare verschillen mee in verband te brengen?

Waar het in de vraag op die wijze gesteld op aankomt, dat zijn de woorden „felle aandrif.” Die woorden zijn, dunkt mij, ingegeven door een ietwat romantische beschouwing van het historische proces van natievorming. Felle aandrif tot nationale eenwording, dat is een verschijnsel dat inderdaad pas in de romantische 19de eeuw valt waar te nemen, en ik spreek steeds over de Nederlanden vóór de scheuring op het einde der 16de. Dat de twee helften van de Nederlandsche stam daarna elk haar eigen weg zijn opgegaan en dat het dualisme van nu misschien te sterk gevestigd is om ooit nog het in 't leven springen van een moderne nationalistische beweging toe te laten, dat heb ik nooit ontkend en dat heb ik vanavond weer uitdrukkelijk toegegeven. Maar waar heeft men vóór de moderne tijd ooit een felle aandrif tot nationale eenwording kunnen bespeuren, behalve

¹⁾ Zie C. K. WEBSTER, *British Diplomacy 1813—1815*, bijlage.

misschien op het meest dramatisch oogenblik in de geschiedenis van het oude Frankrijk, de episode van JEANNE D'ARC bedoel ik, maar daar zat dan ook al een oude traditie van staatseenheid achter. Over 't algemeen werkten de eenmakende factoren van taal en geografie minder persoonlijk, minder dramatisch. En ten slotte is dat ook waar voor de moderne bewegingen, zoodra men wat dieper onder het oppervlak van geestdrift en toewijding en eensgezindheid kijkt. De vaste, hartstochtelijke, bewuste wil belichaamt zich in weinigen. Als men prof. COLENBRANDER'S criterium ging toepassen, dan weet ik niet, of de Italiaansche eenheidsbeweging door de beugel zou kunnen. Haat tegen de Oostenrijkers, ja, haat tegen het wanbestuur van de Bourbonsche despoot of van de kardinaal-delegaten, maar felle aandrift om één te zijn? Men leze het verhaal van GARIBALDI'S tocht van de duizend nog eens over. De Noord-Italianen die Sicilië gingen bevrijden, verachtten de Zuiderlingen in hun hart en de enkele Sicilianen en Napolitanen die zich onder de duizend bevonden, ergerden zich geweldig aan de houding die de meeste Garibaldianen tegenover de Zuiderbroeders aannamen. Het overweldigend succes van de aanval was een gevolg van de innerlijke rotheid van het Bourbonsche systeem en toen dat ineens stortte, was er, na het voorbeeld dat Noord-Italië juist gegeven had en bij de aanwezigheid ter plaatse van GARIBALDI'S magische persoonlijkheid, geen andere oplossing denkbaar dan aansluiting bij het overwinnende Savoye-Piemont.

Maar een ander geval levert een nauwkeuriger parallel met onze opstand tegen Spanje, waarin COLENBRANDER dus de felle aandrift om bijeen te blijven mist. Ik bedoel de Amerikaansche vrijheidsoorlog. Die is geslaagd, die heeft tot zelfstandigheid van heel de Amerikaansche natie geleid, die wordt dus verheerlijkt, daar halen de historici de tendenties in de richting van eenheid uit naarvoren omdat het tot die eenheid ten slotte gekomen is, en de geschiedschrijver heeft over 't algemeen de neiging — een zeer begrijpelijke neiging — om het licht te laten vallen op wat gevolg heeft gehad en om wat is doodgelopen in het duister te laten. Maar lees nu eens de geschiedenis van

de Amerikaanshe vrijheidsoorlog bij LECKY, in zijn *Eighteenth Century*, LECKY die als conservatief Engelschman er genoeg in had om helder te doen uitschijnen wat er onvolkomen was in de oorsprongen van de Amerikaansche onafhankelijkheid, en gij zult versteld staan van zulk een relaas van geharrewar in het gezicht van de vijand, van op de spits gedreven particularisme, van kortzichtig stellen van eigen vóór algemeen belang, van tekortschieten in offervaardigheid, van weifelzucht en verraad. WILLEM VAN ORANJE stond zeker niet eenzamer als verdediger van de algemeene zaak dan WASHINGTON. Er was in Vlaanderen en Brabant heel wat meer ijver voor de opstand dan in Pennsylvania of New York, en grieven en afgunst tegen Holland waren in de andere gewesten niet algemeener dan in de Zuidelijke koloniën tegen New England.

Toch zijn de Amerikanen tegenwoordig een natie. Het verschil van hun geval met het onze? Zij lagen te ver, hun gebied was te groot dan dat Engeland hen licht onderwerpen kon, toen zij eenmaal in opstand waren gekomen. Maar vooral, Frankrijk bood krachtdadige hulp en zonder dat zou Washington het vermoedelijk niet gebolwerkt hebben. In de Nederlandsche opstand kwam het buitenland pas goed te hulp, toen het al te laat was. Ziedaar het verschil. Om nog een oogenblik bij Amerika stil te staan. Gewestelijk particularisme, ik merkte dat al op, is niet zoo gevaarlijk voor nationale eenheid als dualisme. In Amerika ontwikkelde zich vrij spoedig na de vestiging van de Republiek een dualisme van de gevaarlijkste soort, dat in een burgeroorlog losbarstte, waarvan de meeste tijdgenooten in Europa verwachtten dat hij de scheuring zou bestendigen en bevestigen. Gij herinnert u wel, hoe GLADSTONE al sprak van de fictie dat Amerika een natie zijn zou: er waren twee naties in Amerika. Ook dat gevaar heeft Amerika weten te overwinnen, de breuk is geheeld. Ik vraag alweer: waarom viel Amerika mogelijk wat de Nederlandsche stam tot dusver onmogelijk is geweest? Amerika werd aan zichzelf overgelaten. Het kon zijn burgeroorlog uitvechten, vier jaar lang, zonder dat de Europeesche mogendheden er zich in mengden.

Springt nu niet in het oog onder wat ongunstige uiterlijke omstandigheden de Nederlandsch sprekende volkgroep zich heeft moeten ontwikkelen? Gelegen op een plek waar de voornaamste Europeesche machten maar al te groot belang in stellen, werd zij nooit met rust gelaten om haar natuurlijke lotsbestemming te vervullen. Bij iedere crisis in haar ontwikkeling mengde zich half Europa in haar zaken. In de zestiende eeuw was het Spanje dat de Zuidelijke Nederlanden met geweld van de Noordelijke losscheurde. Daarna werd Frankrijk meer en meer de storende factor, Frankrijk, welks eigen ambities maakten dat het ons land nooit de vrije hand in België kon laten en dat op den duur, vooral na de Revolutie, met zijn taal en cultuur in Vlaanderen zoo'n veld won, dat het de niet-politieke gemeenschap zelf van Noord en Zuid begon te ondermijnen. Als de vereeniging van 1814 niet gelukt is, dan behoeft men al evenmin met volksaard of wat niet al aan te komen als bij de scheuring van de 16e eeuw. Het is genoeg om op de invloed van Frankrijk te wijzen, cultureel en politiek.

Ik heb u een historisch betoog trachten te leveren om u aan te toonen dat de gesplitstheid van de Nederlandsche stam niet verklaard moet worden als de volmaakt natuurlijke ontwikkeling van zijn essentieele tweeheid, maar integendeel als een abnormale toestand teweeggebracht door stoornissen van buiten. Ik wil u de practische, de politieke toepassing niet onthouden. Want waarom zou ik trachten te verbergen dat de klein-Nederlandsche historiografie mij niet alleen als historicus dwars zit, maar dat ik ook als Nederlander op haar tegen heb? Ik verzeker u nogmaals dat ik aan irrendentisme niet denk. Maar wel geloof ik dat klein-Nederlandsch patriottisme langzamerhand te klein wordt. En ik houd het er voor dat onze geschiedschrijvers een slechte dienst aan ons volk bewijzen door het te stijven in een eigenschap, die zijn geschiedenis toch al genoeg in de hand gewerkt heeft, zijn particularisme, of om het met een minder geleerde naam te noemen, zijn zelfgenoegzaamheid. Ik zie niet in wat goed men er ons of de Vlamingen mee doet, neen, ik zie dat men er beide partijen zeer veel kwaad mee

doet, door altijd op de verschillen die ons scheiden te tamboeren, door bij iedere gelegenheid uit te roepen: „'t zou toch nooit gegaan zijn tusschen ons!” Het kan de verhouding enkel verbeteren, het kan de positie van de Vlamingen in België enkel versterken, als men zich bewust wordt, dat het nooit gegaan is, eenvoudig omdat er ons nooit een eerlijke kans gegeven is.
